

Pensament

Pere Lluís Font:

JOSÉ GÓMEZ CAFFARENA, *El enigma y el misterio. Una filosofía de la religión*, Madrid, Trotta, 2007.

Gómez Caffarena (1925), jesuïta, professor emèrit de la Universitat Pontifícia Comillas, ben conegut en el món de la filosofia i del pensament cristià, és considerat *nemine discrepante* el número u en filosofia de la religió dins de l'àmbit hispànic. Des que va publicar, ja fa una quarantena d'anys, l'ambiciosa trilogia *Metafísica fundamental*, *Metafísica trascendental* i *Metafísica religiosa* (aquesta darrera inclosa, en el llibre escrit a mitges amb Juan Martín Velasco, titulat *Filosofía de la religión*), s'ha mantingut fidel a les seves posicions bàsiques, sense deixar de repensar-les constantment i de contrastar-les amb les d'altri. Havent escrit entremig molts altres treballs de filosofia de la religió, recentment, passada la vuitantena, amb una lucidesa i un domini admirables, ens ha ofert en aquest *magnum opus* (de set-centes pàgines) una darrera reelaboració sistemàtica del seu pensament, que recull el fruit de molts anys de reflexió i de docència. La filosofia de la religió és una disciplina filosòfica relativament jove (data de mitjan segle XVIII), que fa un tractament aconfessional del fet religiós. Però *aconfessional* no vol pas dir sense pressupòsits, perquè no hi ha mai filosofia sense pressupòsits: la gràcia rau a reconèixer-los i a assumir-los críticament. És el que fa l'autor amb els seus pressupòsits cristians, amb un respecte exquisit per les opcions diferents de la seva, sabent que les relacions entre la filosofia i la religió no sempre són fàcils i reivindicant, sense arrogància però també sense complexos, la legitimitat d'una filosofia de la religió feta per cristians. La seva és, en el fons, també una forma d'antropologia filosòfica, ja que l'*enigma* és l'home, i el *misteri*, Déu, és al capdavant la clau de l'enigma. L'obra té tres parts: en la primera fa una descripció comprensiva i estructurada del fet religiós, basant-se en les ciències de la religió (sobretot en la història de les religions) i en la fenomenologia de la religió; en la segona examina les diverses po-

sicions filosòfiques, especialment les modernes, davant del fet religiós, tipificant-les amb l'ajuda de tres models, representats respectivament per Hegel, Hume i Kant (per aquest ordre i identificant-se essencialment amb el darrer, com era d'esperar en un pensador molt influenciat pel kantisme, del qual és un dels millors coneixedors); i en la tercera exposa el seu pensament més personal, referit especialment a les religions monoteistes, i encara més especialment al seu nucli, l'afirmació d'un misteri *invocable*. Aquesta tercera part és una reflexió filosòfica sobre la plausibilitat de la fe en Déu, que no cau en cap moment en la temptació apologètica que potser anteriorment en alguna ocasió havia sotjat l'autor. Si les dues primeres parts interpreten l'expressió «filosofia de la religió», en el sentit del *genitiu objectiu*, la tercera s'acosta al *genitiu subjectiu*, ja que vol donar expressió als supòsits metafísics que operen en les religions monoteistes; dit altrament, no és només pensament *sobre* la religió, sinó també pensament *de* la religió. En resum, aquesta és una obra important, que corona brillantment un itinerari intel·lectual exemplar i que està cridada a ser una obra de referència.

Educació

Francesc Torralba:

J.-C. MÈLICH, *Ética de la compasión*, Herder, Barcelona, 2010, p. 317.

La darrera obra del professor Joan-Carles Mèlich és un text madur, fruit d'una intensa i extensa labor de reflexió i de pràctica docent. Té com a objecte formal d'estudi la compassió. Es pot dir que en aquesta obra, Mèlich aprofundeix i dóna vigor a temes que han estat omnipresents en els seus textos anteriors.

Hi ha expressats els grans temes que travessen la seva obra filosòfica: la meditació filosòfica sobre la finitud, sobre les situacions frontereres, sobre la memòria i la pràctica del record de les víctimes, sobre la magnitud del mal en la història i l'ètica com a filosofia primera. Els seus referents filosòfics estan nítidament expressats al llarg de tots

aquests textos: Karl Jaspers, Emmanuel Levinas i Agamben, entre altres. El llibre que ens ocupa, dedicat al mestre Lluís Duch, és una proposta ètica suggerent i enraonada que contrasta amb les ètiques del consens o del discurs que ocupen, pràcticament, tot l'espai de la filosofia pràctica en el nostre país.

Mèlich proposa una ètica fonamentada en l'experiència, en la sensibilitat, una ètica que es contraposa a la moral i que es posa en relleu en la resposta que, en cada situació concreta i única, dóna cadascú de nosaltres a la crida de l'altre. Contra les ètiques fonamentades en la racionalitat pura pràctica i en l'autonomia del subjecte, reivindica una ètica oberta a l'alteritat, receptiva i radicalment cridada a patir el patiment de l'altre. La compassió, lluny de ser un sentiment tou, és una experiència profunda que colpeix i que impel·leix a sortir del solipsisme de la consciència per respondre, per mirar de salvar l'altre, encara que sigui provisionalment, de la seva vulnerabilitat.

Arts i lletres

Prim Bertran i Roigé:

Arrels cristianes. Presència i significació del cristianisme en la història i la societat lleidatanes, Pagès editors - Bisbat de Lleida - Universitat de Lleida - Institut Superior de Ciències Religioses de Lleida, Lleida, 2007-2009, 4 vols.

A les darreries de l'any passat va completar-se i presentar-se al públic aquesta magnífica obra, en quatre volums, que pretén mostrar des del rigor historiogràfic les arrels i la presència continuada del cristianisme al bisbat de Lleida, en tota la seva complexitat, incidència i problemàtica. És la primera experiència d'aquesta mena que es duu a terme en un bisbat català i tant de bo esperoni iniciatives similars arreu del país. L'obra va ser una iniciativa personal del bisbe emèrit de Lleida, monsenyor Francesc Xavier Ciuraneta, i dirigida per Romà Sol, Carme Torres i Ximo Company, amb la participació de nombrosos especialistes, majoritàriament de les universitats de Lleida i de Barcelona.

L'obra, pensada en bloc i com una unitat, es presenta en quatre volums, cadascun d'ells dedicat a grans i significatius períodes de la història de l'Església de Lleida. El primer, amb el suggerent títol de *Temps de forja. Els inicis i l'alta Edat Mitjana. Segles V-XII*, ens permet conèixer de prop la primera presència del cristianisme a la riba del Segre i del Cinca, entorn de la Ilerda del Baix Imperi, testimoniada per Ausoni i Paulí de Nola o la imponent vil·la Fortunatus de Fraga i la basílica de Bovalar a Seròs, fins a arribar a la creació de la seu ribagorçana de Roda d'Isàbena, secularment vinculada a Lleida, fins a la recent i maldestra mutilació territorial. El primer romànic, del Pirineu i Prepirineu, sobretot l'anterior a la reconquesta de la ciutat de mans islàmiques, hi és considerat de forma especial, com a representant i símbol d'un període, d'un espai i d'uns homes cohesionats també per una mateixa fe.

A *Temps de consolidació. La Baixa Edat Mitjana. Segles XIII-XV*, el volum segon, s'hi plantegen tots aquells aspectes que corresponen a la recuperació de la seu episcopal després de la conquesta cristiana de 1149, la creació de la xarxa parroquial, la presència dels nous ordes regulars, especialment trinitaris, franciscans i dominics, així com les institucions caritatives i de beneficència, tan identificades amb l'imponent edifici gòtic de l'Hospital de Santa Maria, o la formació de l'Estudi General, el primer de la Corona catalano-aragonesa, i que condicionarà la història de la ciutat i també de la seva Església diocesana. Hi tenen una atenció especial l'esclat del gòtic i la tothora imponent Seu Vella, com a eix vertebrador de la ciutat i alhora referent religiós ben viu i present al llarg dels segles.

El tercer volum duu per títol *Temps d'expansió. Temps de crisi i de redefinició. L'època moderna. Segles XVI-XVIII*. Pren com a marc i punt de partença el concili de Trento i les noves directrius de la Contrareforma a Lleida fins a arribar als efectes de la Guerra de Successió i la caiguda de la ciutat el 1707, amb la consegüent repressió, supressió de la Seu Vella, castellanització de l'Església i del culte i castellanització també de la cultura. Hom hi remarca els nous canvis devocionals, l'aparició de pràctiques de pietat també noves, i sobretot la presència d'una nova catedral, que serà el model i el nou punt de referència de la ciutat del segle XVIII.

El darrer volum, *Temps de llums i ombres. Temps d'esperança. L'època contemporània. Del segle XIX fins als nostres dies*, recull als avatars del període més convuls de la història eclesiàstica, amb la Guerra del Francès, els conflictes entre liberals, carlins i integristes, les exclaustracions i la desamortització, el paper de la FEJOC abans de la Guerra Civil, i les tristes i funestes conseqüències del conflicte civil. L'Església sota el franquisme, que a la diòcesi lleidatana tingué trets peculiars. No s'hi estalvia la peculiar recepció de l'esperit del Vaticà II, com tampoc la desafortunada i desencertada mutilació del bisbat el 1995 i que tan funestes conseqüències ha dut fins als nostres dies, com demostra la problemàtica de les obres d'art conservades al Museu Diocesà.

Totes i cadascuna de les èpoques estan emmarcades amb estudis sobre la literatura, espiritualitat i cultura popular, una destacada atenció a la producció artística feta des de l'Església i per a l'Església, així com les accions apostòliques i pastoral pròpies de cadascun dels temps. No hi manquen els episcopologis i la biografia de les grans figures que marcaren els temps i la memòria de la diòcesi lleidatana. Tot plegat una obra sòlida i de referència per a la història de l'Església catalana.